

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Tavoite vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuuden turvaamisesta on erittäin kannatettava. Kuitenkin samassa yhteydessä esitetty tavoite hyvinvointialueiden mahdollisuudesta rahoittaa uudistus herättää huolta sen suhteen, ettei tavoitteena tosiasiaa olisi pyrkiä järjestämään palveluita ensisijaisesti tarvelähtöisesti, vaan taloudelliset reunaehdot ohjaavat vahvasti myös kriteeristöä ja palvelutarjontaa. Mikäli priorisointia tehdään taloudellisin perustein, tulee tämä avoimesti nostaa esiin, sekä arvioida rajausten lainmukaisuutta ja käytännön vaikutuksia.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esityksen mukaisilla muutosehdotuksilla ei nähdäksemme päästä esitettyihin tavoitteisiin, vaan ne voisivat osin johtaa vammaisten henkilöiden oikeuksien heikompaan toteutumiseen. Muutosehdotuksiin sisältyy merkittävä riski tietyille väliinputoajaryhmille (esimerkiksi lievästi kehitysvammaiset henkilöt, autismi- ja neurokirjolla olevat henkilöt), jäädä kokonaan erityispalveluiden ulkopuolelle. Tavoitteena tulee olla myös näiden väliinputoajaryhmien yhdenvertaisen pääsyn varmistaminen vammaispalveluiden piiriin.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Tosiasiallisesti näitä ensisijaisiksi määriteltyjä palveluita on ollut heikosti saatavilla esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille. Esitetty muutos herättää vakavan huolen siitä, että osa vammaisista, jotka ovat näitä palveluja saaneet vammaispalvelulainsäädännön perusteella, eivät näitä heille uudistuksenkin jälkeen kuuluvia palveluja eivät enää saisikaan, jos kunta tai hyvinvointialue ei niitä kykenisi tarjoamaan, vaikka ensisijaislainsäädännön perusteella ne olisi velvollisuus järjestää. On syytä ottaa vahvemmin kantaa, miten näiden palveluiden saatavuus käytännössä taataan, jos varsinaisten vammaispalveluiden saatavuus kiristyy, sillä on varsin todennäköistä, että vammaispalveluilla on aiemmin korvattu näiden ensisijaisten palvelujen puutetta. Kuten esitysluonnoksessa vaikutusten arvioinnin yhteydessä (luku 4.2.1.1.) todetaan, on vaikea ennakoida lain piiriin tulevien uusien asiakkaiden määrää, mikä voi aiheuttaa huolta nykyisten asiakasryhmien palvelujen riittävydestä.

Lisäksi on huomioitava, etteivät nämä ensisijaisina esitetyt palvelut läheskään aina, edes toteutuessaan asianmukaisesti, vastaa vammaisten henkilöiden erityistarpeisiin. Ensisijaisten palveluiden ensisijainen toteuttaminen voisi viivästyttää asianmukaisiin erityispalveluihin pääsyä, kun ensin pitäisi käydä muut palvelut läpi. Näin ollen pidämme tärkeänä, että erityispalvelut eivät olisi aina viimesijaisia palveluja, vaan niitä voitaisiin käynnistää tarpeen mukaan joustavasti myös varhaisemmassa vaiheessa palvelupolkua.

Sinänsä on kannatettavaa, että vammaisilla henkilöillä olisi nykyistä vaivattomampi pääsy peruspalveluihin silloin, kun ne vastaavat hänen palvelutarpeitaan.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Määritelmä elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavasta tarpeesta vaatisi tarkennusta. Tällaisenaan se ei ole kannatettava. Kohdan tulkinnanvaraisuus sisältää riskejä siitä, että oleellisia palveluita jää saamatta etenkin lapsilta ja nuorilta sekä ikääntyneiltä.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ” Mikäli lapsi tai nuori ei saa tarvitsemiaan palveluita, hänen kehityksensä saattaa vaarantua tai hän voi syrjäytyä.” Lasten ja nuorten kohdalla on erityisen riskialtista lähteä nipistämään erityispalveluista. Riskinä on, että lapset ohjautuvat ensin ensisijaisiin palveluihin, mikä viivästyttää erityispalveluiden käynnistymistä. Tässä vaiheessa esimerkiksi kehitysvammaisen lapsen tai perheen tilanne on jo voinut kriisiytyä. Kriisiytyminen taas tuo inhimillisen kärsimyksen lisäksi suuria kustannuksia, kun joudutaan turvautumaan hyvin tehostettuihin erityispalveluihin, kuten kehitysvammapsykiatrian tutkimusjaksoihin.

On huomioitava, että lähtökohtaisesti vammaisuus tuo pysyviä, muuhun ikäryhmään nähden korostuvia palveluntarpeita. Vaikeasti sairaan tai vammaisen lapsen syntyminen on myös perheelle varsin kuormittava tilanne. Esimerkiksi kehitysvammaisten lasten perheiden arki on lähtökohtaisesti erityisen kuormittavaa lapsen erityisten kasvatuksellisten ja kuntoutuksellisten erityistarpeiden vuoksi jo varhaisista kehitysvaiheista lähtien ja perheet tarvitsevat tukea tilanteeseen sopeutumisessa.

Ikärajan poistaminen on lähtökohtaisesti kannatettavaa, mutta iäkkäiden kohdalla säännösehdotus voisi käytännössä merkitä henkilön siihen asti saamien ja hänen tarvitsemansa erityispalveluiden katkeamista, mikä ei missään nimessä ole kannatettavaa. Tältä osin on tärkeää varmistaa, että vammaisen henkilö saisi iäkkäänäkin vammaispalveluita niitä tarvitessaan. Luvun 7.1. vanhuutta käsittelevässä osassa kuvataan vanhuuteen liittyvää toimintakyvyn heikentymistä, missä yhteydessä toimintakykyheikkouden katsotaan kuuluvan tavanomaiseen elämänvaiheeseen eikä siis vammaispalvelun piiriin. On huomioitava, että vammaispalveluja voivat saada edelleen iäkkäänäkin toimintakykynsä vamman tai sairauden vuoksi menettänyt. Tekstissä mainitaan esimerkkinä tapaturma, mutta tähän saattaisi olla perusteltua lisätä myös (äkillinen) sairastuminen. Esimerkiksi aivoverenkiertohäiriöt voivat tuottaa suuria fyysisiä, psyykkisiä, kognitiivisia, sosiaalisia ja aisteihin liittyviä toimintakykyrajoitteita. Ei saa olla niin, että henkilö, jolla olisi vammaispalveluiden perusteella subjektiivinen oikeus palveluihin siirrettäisiin määrärahasidonnaisten palvelujen piiriin (luku 4.1., sosiaalihuoltolaki 4§).

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vammaisilla henkilöillä on monesti taloudellisesti heikko tilanne, joten tämä kohta voisi käytännössä heikentää palvelujen saavutettavuutta tälle asiakasryhmälle ja näin ollen syventää eriarvoisuutta.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ehdotettu suojasäännös ei riitä korjaamaan ehdotetuista muutoksista aiheutuvia ongelmia ja turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeuksia.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Lähtökohtaisesti palvelutarpeen arviointi nimenomaan yksilöllisen toimintakykyrajoitteen eikä diagnoosin perusteella on kannatettavaa. Erityyppiset toimintakykyrajoitteet on esityksessä kohtalaisen laajasti huomioitu ja erityyppiset tukimuodot monipuolisesti kuvattu.

Arviointi tulee tehdä kokonaisharkinnan perusteella, jotta se on tarkoituksenmukaista. Jotta palvelut toteutuvat lainmukaisina ja tasa-arvoisina, palvelutarvearvioita tekevien työntekijöiden ja päätöksiä tekevien viranhaltijoiden ammattitaito nousee keskeiseen rooliin. Esimerkiksi vanhuspalveluja kuvaavassa kappaleessa 2.3.7. todetaan, että on käytettävä monipuolisia ja riittäviä arviointivälineitä, ja mainitaan, että iäkkäiden arvioinnissa on käytettävä RAI-välineistöä. Mittari asettaa kuitenkin tiettyjä rajoitteita esimerkiksi psyykkisen toimintakyvyn kuvaamiseen. Arvioinnit eivät saa kapeutua ainoastaan mittareihin, vaan että arvioinnissa tulee jatkossakin käyttää tarpeen mukaan laajasti terveydenhuollon eri ammattilaisten ja asiantuntijoiden osaamista.

Palvelujen riittävyyttä luvussa 2.3.9. pohdittaessa mainitaan palvelujärjestelmän toimivuuden parantamiseen ajateltuja toimenpiteitä. Tässä luettelossa tuodaan esille mm. digipalvelut ja omahoito. Vaikka tämä koskeekin terveydenhuollon palvelujen järjestämistä yleensä, olisiko

kirjauksessa olisi hyvä myös huomata, että palvelujen tasa-arvoinen saatavuus edellyttää, että näiden digi- ja omahoitopalvelujen rinnalla on aina myös helposti löydettävät ja selkokieliseen ja paikan päällä tapahtuvaan asiointiin mahdollistavat tavat ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon ja sosiaalipalveluihin. Digitaalisten ratkaisujen tulee olla palveluvalikoimaa täydentäviä ja parantavia palveluita, ei niitä säästösyistä korvaava itseisarvo.

Gergov Vera

Suomen Psykologiliitto - Ammatti- ja yhteiskuntasuhdepäällikkö